

АРГУМЕНТАТИВНИЙ ДИСКУРС ЯК МЕХАНІЗМ ОВОЛОДІННЯ СТУДЕНТАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВОЮ

Резюме. У статті розглянуті поняття “аргументація” та “аргументативний дискурс” з позиції психології. Показано зв’язок процесу формування у студентів механізму аргументативного дискурса із мнемічними процесами особистості, її запам’ятовуванням нового матеріалу на заняттях з іноземної мови.

Ключові слова: аргументація, аргументативний дискурс, мнемічні процеси особистості, процес запам’ятовування нового матеріалу.

Постановка проблеми. Значення категорії “аргументація” у сукупності понять, пов’язаних з аналізом психічної діяльності, широковідоме. Проте у системі загально-психологічного аналізу діяльності людини недостатньою мірою проаналізований динамічний компонент того процесу, під час якого за певних умова може відбуватися розвиток аргументації. Відсутність змістового та розгорнутиго аналізу аргументації як динамічного процесу, в свою чергу, створює неабиякі труднощі з розумінням поняття “аргументативний дискурс”. Такі труднощі значно заважають викладачеві планувати навчальну діяльність студентів на заняттях іноземної мови із впровадженням в освітній процес засобів та прийомів, які базуються на механізмі аргументативного дискурсу. Тому завданнями нашої статті є:

1. Розглянути поняття “аргументація” та “аргументативний дискурс” з позиції психологічної науки.

2. Показати зв’язок формування у студентів механізму аргументативного дискурсу з мнемічними процесами особистості в сучасних умовах навчання у вищій школі.

Конкретні механізми формування системи понять, їхнього функціонування та обґрунтування виявилися об’єктом вивчення психології продуктивного мислення. Саме у цій галузі психологічної науки під час аналізу інтелектуальної діяльності людини аргументація стає предметом конкретного психологічного дослідження.

Проте у дослідженнях із психології мислення та розв’язання проблем категорія “аргументація” міститься, як правило, імпліцитно. Аргументація часто позначається через такі категорії, як “проблема”, “задача”. У системі діяльнісної психології мислення дана категорія характеризується у межах лабірінтої моделі процесу розв’язання проблем – як абсолютно новий майданчик лабіринту, якого людині слід досягнути. Цей зовнішній аспект аргументації особливо чітко виявився у проблемі співвідношення кінцевого та проміжного продуктів обґрунтування думки.

Аналіз психологічної літератури показує, що процес аргументації є наслідком взаємодії двох рівнів мисленневої діяльності, один з яких можна охарактеризувати як цілісно-особистісний (суб’єктний), функцією ж другого є внутрішнє інформаційне моделювання ситуації діяльності, його можна назвати гностичним рівнем. Таким чином, на суб’єктному рівні визначається загальна потреба, що виникає у певній навчальній ситуації. На гностичному рівні відбувається відображення ситуації та визначення тієї конкретної аргументативної системи, яку необхідно створити [4, 5].

Процес аргументації на заняттях іноземної мови у вузі має тісний зв’язок із запам’ятовуванням студентами нової для них інформації. Як відомо, засвоєння знань у системі навчання складається з трьох етапів: 1) сприйняття та розуміння навчального матеріалу; 2) його запам’ятовування; 3) відтворення і застосування надбаних знань на практиці. Кожен з цих етапів має свою специфіку, на кожному з них студенти стикаються з певними труднощами. Наприклад, на першому етапі студентам, як правило, важко зрозуміти навчальний матеріал, тобто виникає своєрідний смисловий бар’єр, подолати який допомагає викладач доступністю викладу матеріалу, переконливістю фактів і т.п. На другому і третьому етапах труднощі пов’язані з виникненням іншого бар’єру – бар’єру пам’яті, неможливістю подолання якого часто призводить до погрішення успішності студентів.

Відомо, що основна тенденція в розвитку пам’яті юнаків та юнок в студентські роки характеризується подальшим зростанням і зміцненням її довільності. Довільне запам’ятовування стає у цей період життя набагато ефективнішим від мимовільного. Відбуваються істотні зміни і в перебігу процесів логічного запам’ятовування. Нерідко основовою запам’ятовування конкретного матеріалу постають виявлені в ньому логічні зв’язки. Удосконалюються і способи заучування за допомогою свідомого застосування раціональних прийомів запам’ятовування.

Як показали проведені дослідження, самі студенти високо оцінюють таке засвоєння матеріалу, в якому вони розуміють всі питання, оригінально інтерпретують чи формулюють те, що викладено в підручнику, виявляють самостійність у міркуваннях, висновках тощо. Студенти вміло урізноманітнюють повторення матеріалу, який слід запам’ятати та аргументувати, користуються прийомами самоперевірки, диференціації завдань. Важливу роль у процесах запам’ятовування відіграє настановлення на засвоєння матеріалу, що водночас містить у собі й вказівку на його цілковите усвідомлення та розуміння. На власному досвіді учні переконуються, що запам’ятовування не зводиться до розуміння, що потрібні спеціальні прийоми запам’ятовування і відтворення, збереження свідомо засвоюваної інформації. У студентському віці виникає прагнення керувати своєю пам’яттю, збільшувати її продуктивність.

Таким чином, запам’ятовування та аргументація матеріалу у студентському віці зумовлюються не лише особливостями нової інформації, але й ставленням до неї, інтересом та активною розумовою діяльністю. Ця діяльність забезпечується розвитком та інтеграцією певних внутрішніх (мисленнівих) дій та операцій: знаходженням, розрізненням, ідентифікацією, вілінаванням, доповненням, аналізом, синтезом, означенням, визначенням, класифікацією, конкретизацією, порівнянням, абстрагуванням, аглютинацією, встановленням відношень у просторі і часі (за схожістю, суміжністю, контрастом), узагальненням, систематизацією та обґрунтуванням тощо [2]. Власний професійний досвід, характер предметних знань, оцінка значущості матеріалу, а також уміння та навички, які сформувалися у студентів у процесі навчання, є основними внутрішніми чинниками, що визначають продуктивність аргументації.

Отже, маючи знання про психофізіологічні особливості людської пам’яті, викладач спроможний адекватно оцінити можливості й механізми аргументації навчальної інформації студентами. Це дає змогу планувати заняття так, щоб вони містили максимальну кількість інформації, але остання не має переобтяживати пам’яті студентів. На становлення механізму аргументативного дискурсу значно впливають прийоми логічного запам’ятовування. Студенти, як правило, успішно оволодівають прийомами логічного запам’ятовування в процесі навчання, якщо в ньому має місце: вибіркове пояснення матеріалу (виділення найважливішого та найсуттєвішого); усвідомлення мети запам’ятовування, тобто того, що має бути його результатом; розкриття логічного смислу і значення даного матеріалу; критичний підхід до змісту, який слід запам’ятати; встановлення зв’язку цього змісту з іншими знаннями; поділ матеріалу на змістові частини і відшукування у

кожній з них основних положень (змістових опорних пунктів); упорядкування заучуваного у вигляді певних пунктів (змістове групування).

Незважаючи на існування численних прийомів у запам'ятовуванні навчального матеріалу, студенти досить часто намагаються механічно запам'ятати матеріал, проте у процесі розв'язання навчальних завдань не можуть застосувати свої знання в зв'язку з тим, що вони виявляються формальними, малодинамічними і застосуванню їх на практиці заважають внутрішні бар'єри – смыслові, логічні, мовленнєві тощо. Дослівне запам'ятовування навчального матеріалу (текстів іноземною мовою) часто викликається тим, що відтворення, близьке до тексту, яке свідчить про сумлінне ставлення до виконання домашніх завдань, зазвичай оцінюється високим балом і спонукає студентів саме до такого запам'ятовування. Слід враховувати й той факт, що переході до механічного заучування може здійснюватися не відразу, а лише після декількох невдалих спроб зрозуміти (чи проаналізувати), аргументувати те, що потрібно запам'ятати і, разом з тим, відбувається усвідомлення того, що матеріал повинен бути певним чином вивчений, обґрунтований тощо.

Наши спостереження за студентами факультету іноземної філології Рівненського державного гуманітарного університету протягом 2004 – 2011р.р. показали, що до такого способу запам'ятовування часто вдаються студенти з низькою успішністю, інтелектуально пасивні, не навчені докладати неабияких розумових зусиль для досягнення бажаного результату. Використовуючи так зване “зазубрювання”, такі студенти відчували значні труднощі у ситуаціях, які вимагали запам'ятовування великої кількості матеріалу і, природно, постійно скаржилися на свою “погану” пам'ять. Для успішного запам'ятовування навчального матеріалу студентам слід користуватися прийомами свідомого запам'ятовування, тобто запам'ятовування основного змісту матеріалу і відтворення його у власному мовленнєвому тлумаченні на основі своїх міркувань та роздумів. Дослідження показали, що краще запам'ятується той матеріал, який викликає активну розумову роботу. Переказ тексту своїми словами сприяє його кращому запам'ятовуванню, ніж багаторазове читання, тому що переказ – це активна, організована певною метою розумова робота. Одним із способів, який допомагає збільшити обсяг пам'яті, звільнивши її від надмірного перевантаження, є аргументація матеріалу. Запам'ятати велику кількість навчальної інформації можна досить успішно, якщо запам'ятувати лише аргументи – зручні для збереження в пам'яті логічні конструкції – узагальнені, теоретичні, абстрактні. Створення логічної конструкції аргументів здійснюється мисленнєвою обробкою матеріалу – аналізом означень, понять та їх властивостей; синтезом понять; передачею їх у згорнутій формі (мовному чи символо-звуковому узагальненні); побудовою схем, таблиць тощо. Тому для того, щоб навчити студентів систематизувати лінгвістичний матеріал, слід розвинути у них уміння виконувати мисленнєві операції порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, класифікації та ін. Оволодіння цими операціями дозволить студентам виявляти і встановлювати логічні зв'язки і відношення між поняттями, здійснювати підпорядкування одних понять іншим тощо.

Розв'язання проблеми аргументативного дискурсу лінгвістичного матеріалу вимагає від викладача повсякденно проводити на заняттях роботу по формуванню аргументації як мисленнєвої операції і як прийому запам'ятовування, викладати навчальний матеріал у певній дидактичній системі, встановлювати зв'язки між окремими лінгвістичними поняттями чи відношеннями, спостерігаючи при цьому, щоб вони засвоювалися студентами не відірвано одне від одного, а в єдиному логічному зв'язку, в системі тощо. Адже розумова операція аргументації дозволяє здійснювати логічну обробку матеріалу, що запам'ятується, переходити від безпосереднього запам'ятовування до опосередкованого, встановлювати логічні зв'язки у новому для студентів матеріалі.

Оскільки аргументативний дискурс спрямований на встановлення зв'язків між сукупністю розрізнених понять, то при цьому слід визначити суттєві спільні ознаки, які постають основою для цих понять. Як показали психологічні дослідження, описані в науковій літературі, виділення суттєвих ознак у процесі формування понять відбувається через зіставлення властивостей різних предметів та явищ і організується у напрямку: об'єкт → сприймання → уявлення (образ) → поняття [3, с.45].

Таким чином, будь-яка система знань як результативна форма аргументації через ланцюг послідовних абстракцій пов'язана з вихідним об'єктом пізнання і становить його відображення. Першочерговим етапом аргументації є певна аргументуюча ідея, яка виникає в результаті глибокого засвоєння наукового матеріалу, що полягає в аргументації, зануренні в його сутність тощо. Через певну ідею мислення людини охоплює дещо загальне у великому обсязі інформації. За хаотичністю, невпорядкованістю і нагромадженням фактичних даних людський розум за допомогою ідеї відкриває дещо закономірне, деяку організуючу його єдність. Помітивши цю особливість, ще І.Кант одразу ж побачив у ній суттєву властивість ідеї. “Ідею я називаю, – писав він, – поняття розуму про форму цілого” [3, с.32]. Відображуючи загальне у різноманітному, ідея визначає змістову сторону подальшого логічного руху понять, а встановлюючи різноманітність цілого, вона містить у собі й загальне уявлення стосовно розташування різноманітних частин у складі цілого і, таким чином, у загальних рисах визначає логічну структуру майбутньої системи знань студента. Лише у зв'язку з цим ідея може стати аргументуючим стрижнем накопиченого матеріалу. Результатом процесу аргументації знань є певна теоретична система, яка становить відносно стійке і завершене логічне утворення. Проте людина не лише відображає свою свідомістю світ, але й суттєво перетворює його, виявляючи свою активну, діяльнісну сутність. Тому аргументативним дискурсом є процес зведення знань у систему аргументів, що відповідає об'єкту, який відображується. Одним із проявів активного, творчого характеру процесу пізнання є узагальнення і впорядкування знань, синтезування емпіричних даних, а також систем переходу знань у більш складні логічні теоретичні конструкції.

Аргументація знань – це складний дискурсивний процес, що містить у собі операції з класами понять: класифікацію, логічні наслідки, узагальнення і таке інше, що забезпечує у сукупності системність знань. Аргументовані знання дають змогу студентам не лише використовувати їх у практичній діяльності, формулюючи на їх основі певні висновки, але також можуть спрямовувати творчу активність особистості, спонукаючи її до моделювання нових гіпотез, здатних, за умови їх підтвердження, підняти знання на новий теоретичний рівень.

Розглядаючи аргументативний дискурс знань як мисленнєву дію, з одного боку, і як прийом запам'ятовування – з іншого, нами досліджувався процес формування у студентів уміння користуватися аргументацією як прийомом запам'ятовування матеріалу та її вплив на продуктивність запам'ятовування тощо.

Вся сукупність отриманого експериментального матеріалу свідчить на користь того, що в основі інтелектуальної активності студентів полягає внутрішня аргументація, головним елементом якої виявляється узагальнення, що виражається в транспозиції, перенесенні відношень із однієї ситуації в іншу. Причому, особливості узагальнення, які притаманні тій чи іншій людині, пов'язані з рівнем та особливостями її інтелектуальної активності. Результати проведеного дослідження

показали, що студенти, у яких був сформований механізм аргументативного дискурсу, виявляють більшу інтелектуальну активність, ніж ті, в яких таке цілеспрямоване формування цього механізму не здійснювалося.

Д.Б.Богоявленська в своїх працях, характеризуючи вищий рівень інтелектуальної активності – креативний – говорить про те, що представники цього рівня вирізняються неабияким розвитком здібностей до узагальнення. Показником вищого (креативного) рівня у праці Д.Б.Богоявленської є спроба студентів створити теорію щодо тієї сукупності простих задач, які слід розв'язати в експерименті. Представники креативного рівня не просто розв'язують запропоновані задачі, намагаючись знайти оптимальні шляхи їх обґрунтування. Вони, зокрема, намагаються у плані експериментальних задач сформулювати та довести певну теорему, аргументувати її тощо [1].

Розгляд матеріалів емпіричних досліджень, проведених Д.Б.Богоявленською, свідчить про те, що більшість респондентів – представників креативного рівня – студенти математичного факультету, для яких теореми – основний об’єкт навчання. Саме тому формування ними теорем щодо абстрактних експериментальних задач – результат узагальнення, яке знайшло відображення у перенесенні деяких загальних принципів процесу навчання в експериментальну ситуацію. Іншими словами, кожна людина має свій внутрішній психологічний “креативний простір”, у структуру якого вона включає чи не включає запропоновані їй ситуації.

Аналіз психологічної літератури дає можливість стверджувати, що аргументативний дискурс може здійснюватися на емпіричному та теоретичному рівнях залежно від методів навчання, які мають на меті формування емпіричного або теоретичного мислення. Формування теоретичного мислення шляхом переходу від конкретного, чуттєвого до абстрактного, загального на основі порівняння та виділення суттєвих ознак допускає оперування емпіричними поняттями та уявленнями.

Звичайно, на такому рівні первинним залишається судження, яке виражає зв’язок між уявленнями і не розкриває змісту, а, отже, створює не систему, а упорядкування емпіричних понять і уявлень. Таке упорядкування вимагає вміння аргументувати, але аргументація при цьому має формально-логічний, емпіричний характер. Формально-логічна або емпірична аргументація розкриває сутність об’єктів дещо односторонньо, відображає загальне поза діалектичною єдністю з окремим одиничним, не розкриває розвитку і взаємоз’язків між формами мислення.

Як встановлено у сучасних дослідженнях з психології [2, 4, 5], мислення у процесі свого онтогенезу проходить три стадії узагальнення: синтез, завдяки якому відображуються предмети та явища; узагальнення, завдяки чому відображуються поняття; систематизація як найвища форма узагальнення, що реалізується на рівні теоретичного мислення і передбачає аргументацію.

Актуалізація теоретичного мислення, на думку І.Д.Пасічника, сприяє формування алгоритму аргументації як узагальненого способу виконання різноманітних завдань. Алгоритм, розроблений з урахуванням структури аргументативного дискурсу, слід починати формувати у наочно-практичних умовах з огляду на індивідуальні особливості мислення студентів, поступово нарощуючи вимоги щодо їх розумової діяльності, знімаючи зовнішні опори та ускладнюючи умови виконання операцій [5, с.35].

Висновок. Формування у студентів механізму аргументативного дискурсу забезпечить самостійність у вивчені мови, підвищить рівень розумового розвитку їхньої особистості, допоможе формуванню світогляду, самостійності суджень та ін. Все це, в свою чергу, значною мірою сприятиме інтенсифікації навчання у вищій школі, а також, враховуючи великий обсяг навчального матеріалу, який підлягає самостійному опрацюванню за відсутності визначеній регламентації та контролю за процесом засвоєння, прискорить та полегшить процес розвитку особистості в сучасних умовах кредитно-трансферної системи навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богоявлensкая Д.Б. Метод исследования интелектуальной активности : Автореф. дис... кандидата пед. наук / Д.Б. Богоявлensкая. – М., 1971. – 24 с.
2. Борищевський М.Й., Киричук О.В. Самосвідомість як детермінант саморозвитку особистості / М.Й. Борищевський, О.В. Киричук // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості / [Тези доп. та матеріали Міжнарод. наук.-практ. конференції, м.Луцьк, 18–25 червня 1994р.]. – Ч. 1. – Р. 3. – Київ–Луцьк, 1994. – С.406–408.
3. Ломов Б.Ф. О системном подходе в психологии / Б.Ф. Ломов // Вопросы психологии. – 1975. – № 2. – С. 31–45.
4. Максименко С.Д. Навчання і розвиток: психологічні аспекти / С.Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. – 1997 – № 1. – С.5.
5. Пасічник І.Д. Систематизація в контексті психології мислення / І.Д. Пасічник. – К : Наукова думка, 1997. – С. 34–39.

Резюме. В статье рассмотрены понятия “аргументация” и “аргументативный дискурс” с позиций науки психологии. Показана связь процесса формирования у студентов механизма аргументативного дискурса с мнемическими процессами личности и запоминанием нового материала на занятиях по иностранному языку в современных условиях обучения в вузе.

Ключевые слова: аргументация, аргументативный дискурс, мнемические процессы личности, процесс запоминанием нового материала.

Summary. In this article were determined the terms “arguments” and “argumentative discourse” according to psychological researches. It was shown the connection between the process of forming the mechanism of argumentative discourse of the persons of students with the processes of the man’s memory at the lessons of foreign language in modern High School.

Key words: arguments, argumentative discourse, the processes of the man’s memory, the process of learning new information.